

09.
Memory
management

ZOS 2013, L. Pešička

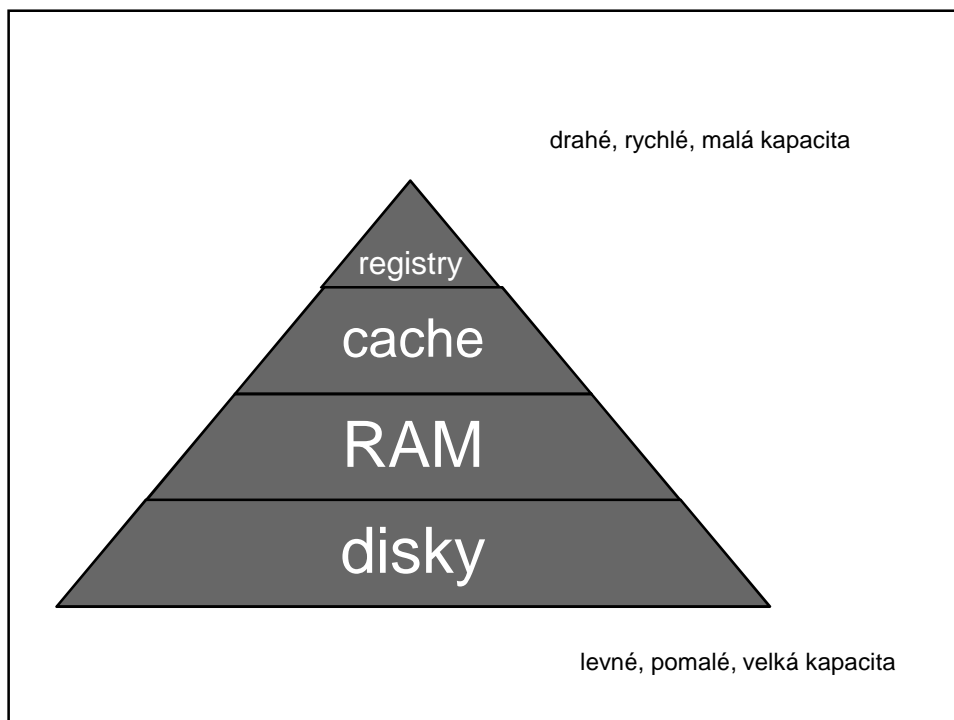

Administrativa

□ 2. zápočtový test
11. 12. 2013 od 18:30 v EP130

Správa paměti

- „paměťová pyramida“
- absolutní adresa
- relativní adresa
 - počet bytů od absolutní adresy (nějakého počátku)
- fyzický prostor adres
 - fyzicky k dispozici výpočetnímu systému
- logický adresní prostor
 - využívají procesy

Modul pro správu paměti

- informace o přidělení paměti
 - která část je volná
 - přidělená (a kterému procesu)
- přidělování paměti na žádost
- uvolnění paměti, zařazení k volné paměti
- odebírá paměť procesům
- ochrana paměti
 - přístup k paměti jiného procesu
 - přístup k paměti OS

Memory management

- Základní mechanismy
 - Bez odkládání a stránkování
 - Jednoprogramové systémy
 - Multiprogramování s pevným přidělením paměti
 - Multiprogramování s proměnnou velikostí oblasti
 - Správa paměti
 - Bitové mapy
 - Seznamy
 - First fit, best fit, next fit
 - Buddy system

Celý proces se musí vejít do paměti

Opakování z minulé přednášky

Statická a dynamická relokační

Relokace a ochrana

- Problémy při multiprogramování
(více programů současně v paměti):

 - Relokace
 - Programy běží na různých (fyzických) adresách
 - jednou je ve fyzické paměti od adresy X, jindy od Y

 - Ochrana
 - Paměť musí být chráněna před zasahováním jiných programů
-

ukázka překladu .c programu

```

eryx1> ls
main.c makefile
eryx1> make
gcc -lpthread -03 -c main.c
gcc -lpthread -03 -o fork_sm main.o
eryx1> ls
fork_sm main.c main.o makefile
eryx1> file main.o
main.o: ELF 32-bit LSB relocatable, Intel 80386, version 1 (SYSV), not stripped
eryx1> file fork_sm
fork_sm: ELF 32-bit LSB executable, Intel 80386, version 1 (SYSV), dynamically l
inked (uses shared libs), for GNU/Linux 2.6.8, not stripped
eryx1>
eryx1> □

```

zdrojový soubor	main.c
objektový modul	main.o
spustitelný soubor	fork_sm

Relokace při zavedení do paměti

jak je program vytvořen a spuštěn:

překladač + linker

□ Překlad a sestavení programu

- Aplikace ve vysokoúrovňovém jazyce
- Větší SW – rozděleny do modulů – musejí být přeloženy a sestaveny do spustitelného programu
- Objektové moduly
 - Výsledkem překladače
 - Příkazy ve zdrojovém textu – přeloženy do stroj. instrukcí
 - Zůstávají symbolické odkazy – adresy prom., procedur,fcí

Relokace při zavedení do paměti 2

- Výsledný spustitelný program
 - Sestavení (linkování) modulů a knihoven

- Při sestavení se řeší hlavně externí reference
 - Všechna místa výskytů referencí – seznam
 - Když už je adresa známa – vloží se všude, kde se používá
 - Symbolické odkazy se převedou na číselné hodnoty
 - Výsledek – spustitelný program

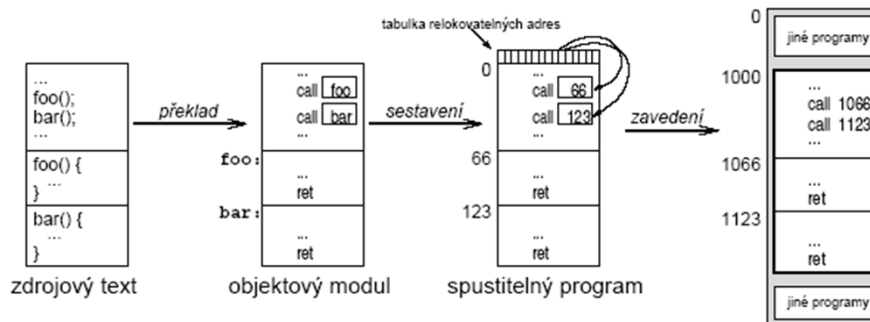

Relokace při zavedení do paměti 3

- Komplikace při více programech v paměti
 - Příklad
 - 1. instrukcí programu volání podprogramu *call 66*
 - Program v paměti od adresy *1000*, ve skutečnosti provede *call 1066*

- Jedno z řešení – modifikovat instrukce programu při zavedení do paměti
 - Linker – do spustitelného programu přidá seznam nebo bitmapu označující místa v kódu obsahující adresu
 - Při zavádění programu do paměti se každé adrese přičte adresa začátku oblasti

Relokace při zavedení do paměti

Statická relokace

- Popsanému způsobu se říká statická relokace
- Adresy se natvrdo přepíše správnými
- Např. OS/MFT od IBM

dále budou popsány mechanismy ochrany paměti:

- mechanismus přístupového klíče
- mechanismus báze a limitu

Ochrana – přístupový klíč

- Proces mohl zasahovat do paměti jiných procesů
- IBM 360 – **přístupový klíč**
 - Paměť rozdělena do bloků 2KB
 - Každý blok – sdružený hw 4 bitový kód ochrany
 - PSW procesoru obsahuje 4 bitový klíč
 - Při pokusu o přístup k paměti jejíž kód ochrany se liší od klíče PSW – výjimka
 - Kód ochrany a klíč může měnit jen OS (privilegované instrukce)
 - Výsledek – ochrana paměti

Klíč je spjatý s procesem

Možnou metodou ochrany paměti je ochrana přístupovým klíčem

Ochrana - mechanismus báze a limitu

- Jednotka správy paměti MMU (je uvnitř CPU)
- Dva registry – báze a limit
- Báze – počáteční adresa oblasti
- Limit – velikost oblasti

Mechanismus báze a limitu

- Funkce MMU
 - převádí adresu od procesu na adresu do fyzické paměti
 - Nejprve zkontroluje, zda adresa není větší než limit
 - Ano – výjimka, Ne – k adrese přičte bázi

- Pokud báze 1000, limit 60
 - Přístup na adresu 55 – ok, výsledek 1055
 - Přístup na adresu 66 – není ok, výjimka

Dynamická relokační

- Provádí se dynamicky za běhu
- patří sem uvedený mechanismus báze a limitu
- Nastavení báze a limitu může měnit pouze OS (privilegované instrukce)

- Např. 8086 – slabší varianta (nemá limit, jen báze)
- Bázové registry = segmentové registry DS,SS,CS,ES

Správa paměti s odkládáním celých procesů

(Proces se vejde do fyzické paměti)

Správa paměti s odkládáním celých procesů

- Pro dávkové systémy – dosud uvedené mechanismy - přiměřené (jednoduchost, efektivita)
 - Systémy se sdílením času – víc procesů, než se jich vejde do paměti současně
 - 2 strategie
 - Odkládání celých procesů (swapping)
 - Nadbytečný proces se odloží na disk
 - Např. UNIX Version 7; co platí pro velikost procesu?
 - Virtuální paměť – v paměti nemusí být procesy celé
 - Překrývání (overlays), virtuální paměť
-

Odkládání celých procesů

co víme o velikosti procesu?

- data procesu mohou růst
- pro proces alokováno o něco více paměti, než je třeba
- potřeba více paměti, než je alokováno:
 - přesunout proces do větší oblasti (díry)
 - překážející proces odložit – prostor pro růst procesu
 - odložit žadatele o paměť, dokud nebude prostor
 - proces zrušit (odkládací paměť je plná)

Odkládání celých procesů

- proces – dva rostoucí segmenty
 - data, zásobník (co se kde alokuje?)
 - možnost rozrůstání proti sobě
 - překročení velikosti – přesun, odložit, zrušit

Alokace odkládací oblasti

tj. jak vyhradit prostor pro proces na disku:

- na celou dobu běhu programu („pořád do stejného místa“)
- alokace při každém odložení

stejně algoritmy jako pro přidělení paměti
velikost oblasti na disku
– násobek alokační jednotky disku

Virtuální paměť

Proces > dostupná fyzická paměť
{ proces může být i větší
než dostupná fyzická paměť }

Virtuální paměť

- program větší než dostupná fyzická paměť
- mechanismus překrývání (overlays)
- virtuální paměť

Virtuální paměť je to, co se dnes nejčastěji používá

Překrývání (overlays)

- program – rozdělen na moduly
- start – spuštěna část 0, při skončení zavede část 1 ...
- časté zavádění některých modulů
 - více překryvných modulů + data v paměti současně
 - moduly zaváděny dle potřeby (nejen 0,1,2,...)
 - mechanismus odkládání (jako odkládání procesů)
- kdo zařizuje zavádění modulů?
- kdo navrhuje rozdělení dat na moduly?

Překrývání

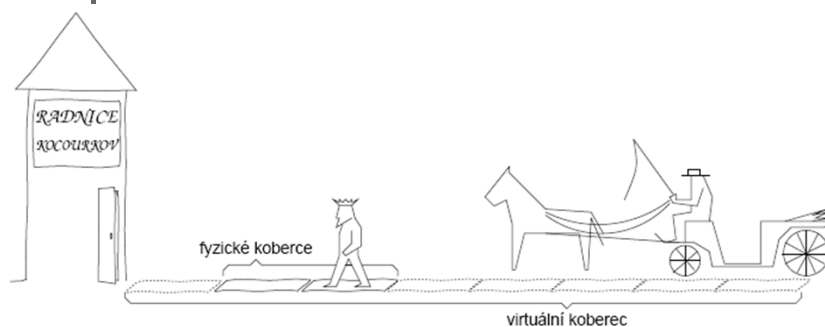
- zavádění modulů zařizuje OS
- rozdělení programů i dat na části – navrhuje programátor
 - vliv rozdělení na výkonnost, komplikované
 - pro každou úlohu nové rozdělení
- příklad – overlay.pas
- snaha, aby se o vše postaral OS

Virtuální paměť

- potřebujeme rozsáhlý adresový prostor
- ve skutečné paměti je pouze část adresového prostoru
 - jinak by to bylo příliš drahé
- zbytek může být odložen na disk
- kterou část mít ve fyzické paměti?
 - tu co právě potřebujeme ☺

Historie – královský koberec

Na pokrytí celé cesty stačí pouze dva fyzické koberce

Virtuální adresy

- fyzická paměť slouží jako cache virtuálního adresního prostoru procesů (!)
- procesor – používá virtuální adresy
- Pokud požadovaná část VAProstoru JE ve fyzické paměti
 - MMU převede VA=>FA, přístup k paměti
- požadovaná část NENÍ ve fyzické paměti
 - OS ji musí přečíst z disku
 - I/O operace – přidělení CPU jinému procesu
- většina systémů virtuální paměti používá stránkování

Mechanismus stránkování (paging)

- program používá virtuální adresy
- Musíme rychle zjistit, zda je požadovaná adresa v paměti
 - ANO – převod VA => FA
- co nejrychlejší – děje se při každém přístupu do paměti

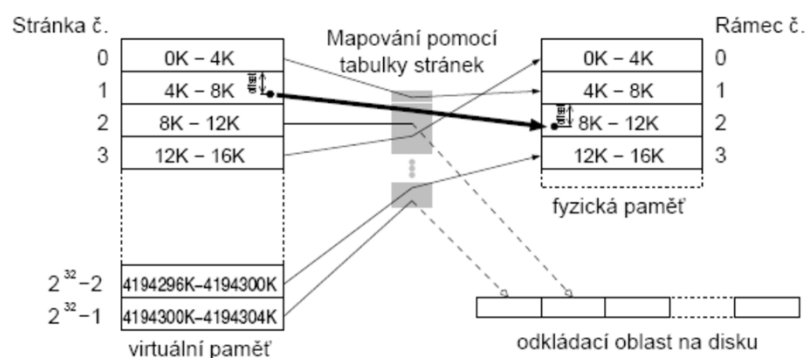
Pojmy – důležité !!!

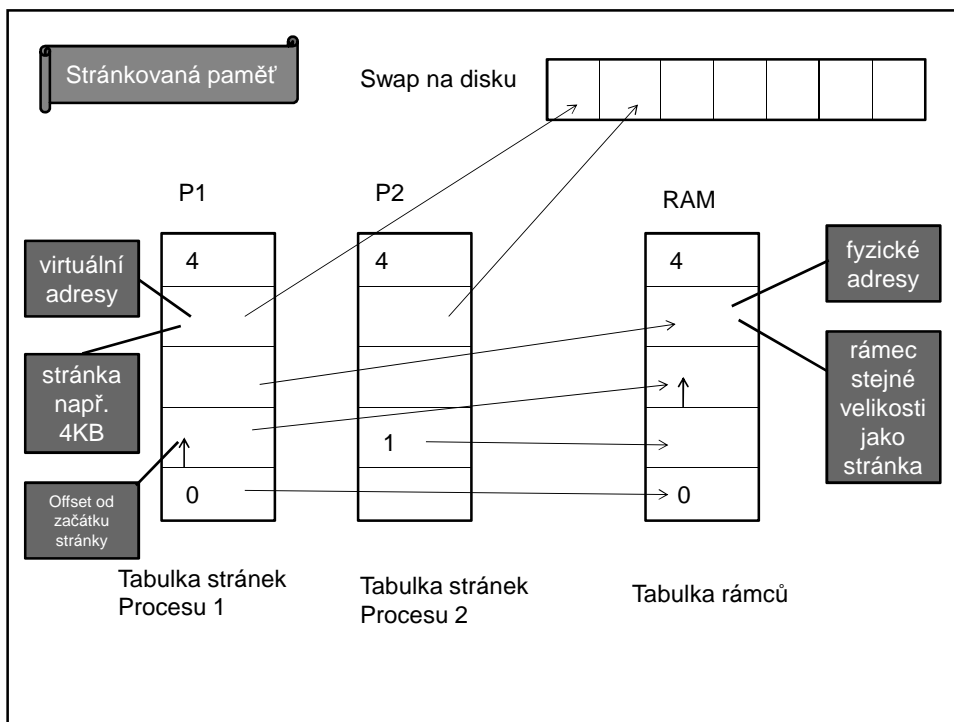
- VAP – stránky (pages) pevné délky
 - délka mocnina 2, nejčastěji 4KB, běžně 512B - 8KB
- fyzická paměť – rámce (page frames) stejné délky
- rámec může obsahovat PRÁVĚ JEDNU stránku
- na známém místě v paměti – tabulka stránek
- tabulka stránek poskytuje mapování virtuálních stránek na rámce

Opakování

- virtuální adresní prostor
- fyzický adresní prostor
- procesy používají VA nebo FA?
- co dělá MMU?
- k čemu slouží tabulka stránek?
- stránka
- rámec

Stránky jsou mapovány na rámce v RAM, nebo jsou uloženy v odkládací paměti na disku

Tabulka stránek procesu: 1
Velikost stránky: 4096 B

stránka	rámec	další atributy
0	0	
1	2	
2	3	
3	x	swap: 0
4		

Je dána VA 500, vypočítejte fyzickou adresu.
Je dána VA 12300, vypočítejte fyzickou adresu ☺

Je dána VA 4099:
 $4099 / 4096 = 1$, offset 3
 Tabulka_stranek_naseho_procesu [1] = 2 .. druhý rámeček
 $FA = 2 * 4096 + 3 = 8195$

Pokud bychom počítali fyzické adresy pro proces 2, používali bychom tabulku stránek procesu 2

Výpadek stránky:
Stránka není v operační paměti, ale ve swapu na disku

Tabulka stránek - podrobněji

Číslo stránky	Číslo rámce	příznak platnosti	Příznaky ochrany	Bit modifikace (dirty)	Bit referenced	Adresa ve swapu
0	3	valid	rx	1	1	---
1	4	valid	rw	1	1	---
2	---	invalid	ro	0	0	4096

valid
invalid

rw, rx, ro, ...

zda je třeba rámec
uložit do swapu při
odstranění z RAM

zda byla stránka
přístupována (čtení či
zápis) v poslední době

Tabulka stránek (TS) - podrobněji

- součástí PCB (tabulka procesů) – kde leží jeho TS
- velikost záznamu v TS .. 32 bitů
- číslo rámce .. 20 bitů

Výpočet adresy - stránkování

Pojmy:

VA virtuální adresa

FA fyzická adresa

str číslo stránky

offset offset

ramec číslo rámce

Dále předpokládáme velikost stránky 4096B

Příklad s uvedením výpočtu

Je dána $VA(p1) = 100$. Určte FA.

Velikost stránky je 4096 bytů (4KB).

Tabulka stránek procesu p1 je následující:

Číslo stránky	rámeček
0	1
1	2
2	---
3	0

Nezapomeň: máme-li více procesů, každý má svojí tabulku stránek.

Výpočet adresy – stránkování

1. Virtuální adresu rozdělíme na číslo stránky a offset
 - $Str = VA \div 4096$ (dělení, 4096 je velikost stránky)
 - $Offset = VA \bmod 4096$ (zbytek po dělení)
2. Převod pomocí tabulky stránek převedeme číslo stránky na číslo rámce
 - **tab_str[0] = 1** (pro stránku 0 je číslo rámce 1)
 - **tab_str[1] = 2**
 - **tab_str[2] = --** stránka není namapována
 - **tab_str[3] = 0**
 - Pro $VA = 100$ je stránka 0, offset 100 => tedy rámec 1

Výpočet adresy - stránkování

3. Z čísla rámce a offsetu sestavíme fyzickou adresu:

$$FA = \text{ramec} * 4096 + \text{offset}$$

$$FA = 1 * 4096 + 100$$

$$FA = 4196 \text{ v daném případě}$$

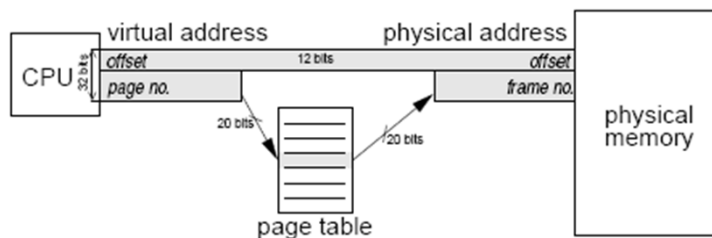
tedy žádné složité dělení není třeba, vezmou se nižší a vyšší bity tj. adresní vodiče

V reálném systému dělení znamená rozdělení na vyšší a nižší bity adresy (proto mocnina dvou velikost str.)

Nižší bity – offset

Vyšší bity – číslo stránky

Stránkování

32 bit adresa – 20 bitů číslo stránky, 12 bitů offset
Offset zůstává beze změny

Výpadek stránky (!!!)

- viz příklad, pro adresu 8192 str 2, offset 0
- Výpadek stránky
 - Stránka není mapována
 - Výpadek stránky způsobí **výjimku**, zachycena OS (pomocí **přerušení**)
 - OS iniciuje zavádění stránky a přepne na jiný proces
 - Po zavedení stránky OS upraví mapování (tabulku stránek)
 - Proces může pokračovat
 - Vyřešit: KAM stránku zavést a ODKUD ?

Výpadek stránky

Pokud daná stránka procesu není namapována na určitý rámec ve fyzické paměti a chceme k ní přistoupit

dojde k výpadku stránky – vyvolání **přerušeni** operačního systému.

Operační systém se postará o to, aby danou stránku zavedl do nějakého rámce ve fyzické paměti, nastavil mapování a poté může přístup proběhnout.

Náročnost

- Velký rozsah tabulky stránek
 - Např. 1 milion stránek, ne všechny obsazeny
- Rychlý přístup
 - Nemůžeme pokaždé přistupovat k tabulce stránek
 - Různá HW řešení, kopie části tabulky v MMU ...

Tabulka stránek může být velmi rozsáhlá – pro urychlení např. kopie části tabulky stránky v MMU (memory management unit)

Vnější fragmentace

- Vnější / externí
 - Zůstávají nepřidělené (nepřidělitelné) úseky paměti
 - Např. dynamické přidělování – malé díry

Při stránkování vnější fragmentace nenastává, všechny stránky jsou přidělitelné (jsou stejně velké)

Vnitřní fragmentace

- Vnitřní fragmentace
 - Část přidělené oblasti je nevyužita (dostaneme přidělenou stránku, ale využijeme z ní jen část !)

Stránkování:

V průměru polovina poslední stránky procesu je prázdná

Čisté stránkování

Bez odkládací oblasti

Souvislý logický adresní prostor procesu
mapován do
nesouvislých částí paměti

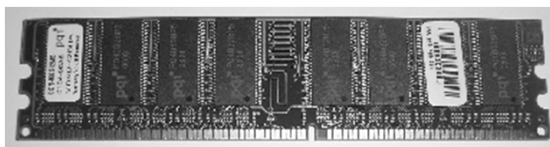
OS udržuje:

- 1 tabulka rámců
- Tabulku stránek pro každý proces

Tabulka rámců

- Pro správu FYZICKÉ paměti
- Je třeba informace, které rámce jsou
volné vs. obsazené

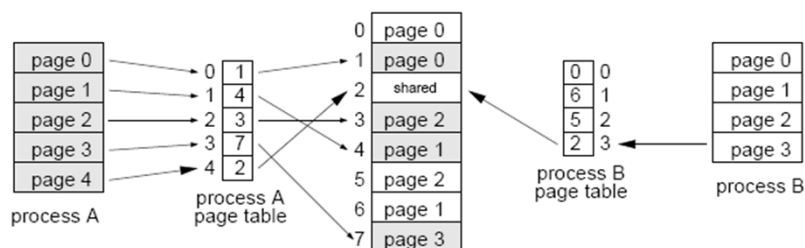

zdroj obrázku: <http://www.lisak.cz/pocitac-jako-skladacka.html>

Tabulka stránek procesu

- Mapuje číslo stránky na číslo fyzického rámce
- Další informace – např. příznaky ochrany
- Řeší problém relokace a ochrany
 - Relokace – mapování VA na FA
 - Ochrana – v tabulce stránek pouze stránky, ke kterým má proces přístup
- Přepnutí na jiný proces
 - MMU přepne na jinou tabulku stránek

Stránkování

Stránkování umožňuje i přístup do sdílené paměti, v každém procesu může být dokonce sdílená paměť mapována od jiné adresy

Problémy

- Velikost tabulky stránek
 - Pomůže víceúrovňová struktura
- Rychlost převodu VA -> FA
 - TLB (Transaction Look-aside Buffer)

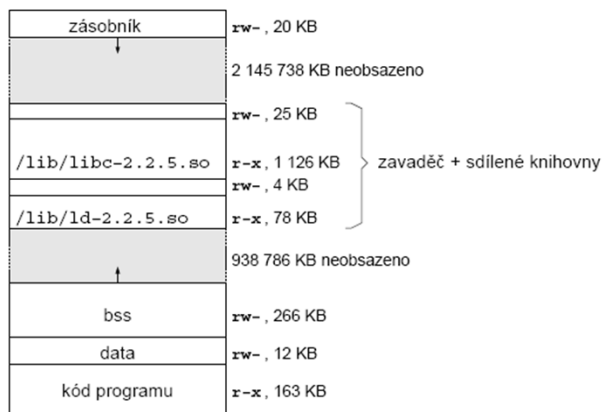
na dalších slidech budou tyto problémy dále rozebrány

Velikost tabulky stránek

- VA 32 bitů
 - stránka 4KB (12 bitů)
 - Stránek 2^{20} (20 bitů)
 - Každá položka 4B .. $2^{20} \cdot 4 = 4\text{MB}$ celkem pro **každý** proces
- Proces využívá jen část VA
 - Kód
 - Data (inicializovaná, a neinicializovaná)
 - Sdílené knihovny a jejich data
 - Od nejvyšší adresy zásobník - roste dolů

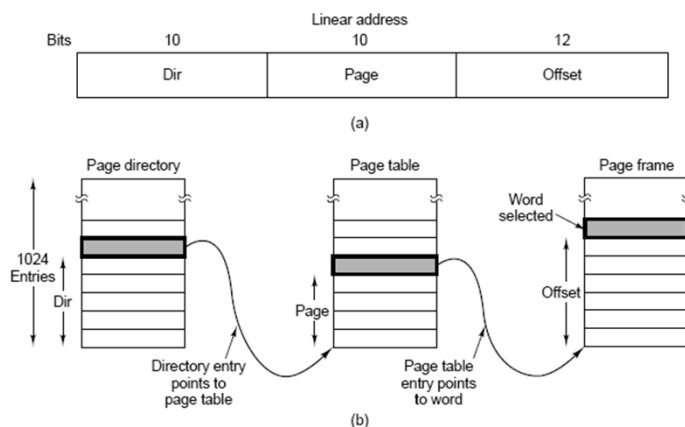
Rozdělení paměti pro proces

Velikost tabulky stránek

- Mít v tabulce stránek jen ty, představující existující paměť => víceúrovňová tabulka stránek
- VA 32 bitů
 - PT1 – 10 bitů , index do tab. stránek 1. úrovně
 - PT2 – 10 bitů, index do tab. stránek 2. úrovně
 - Offset – 12bitů
- PT1=0 (kód a data), PT1=1 (sdílené knihovny)
PT=1023 (zásobník); ostatní nepřirazeno!

Velikost tabulky stránek

Rychlost převodu (!)

- Každý přístup – sáhne do tabulky stránek
 - 2x více paměťových přístupů
 - musíme sáhnout do tabulky stránek a pak do paměti kam chceme

- TLB (Transaction Look-aside Buffer) (!!!!)
 - HW cache
 - Dosáhneme zpomalení jen 5 až 10 %
 - Přepnutí kontextu na jiný proces
 - problém (vymazání cache,..)
 - než se TLB opět zaplní – pomalý přístup

Obsah položky v tabulce stránek (!!!)

- Číslo rámce
- Příznak platnosti (valid / invalid)
- Příznaky ochrany (rw, ro, ..)
- Bit modified (dirty)
 - zápis do stránky nastaví na 1
- Bit referenced
 - Přístup pro čtení / zápis nastaví na 1
- Další ...

Invertovaná tabulka stránek

- VA 64bitů , stránka 4KB, 2^{52} stránek – moc

Invertovaná tabulka stránek

- Položky pro každý fyzický rámec
 - Omezený počet – dán velikostí RAM
 - VA 64bitů, 4KB stránky, 256MB RAM – 65536 položek
- Forma položky: (id procesu, číslo stránky)

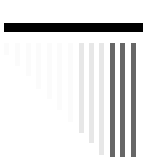

Invertovaná tabulka stránek - převod

- Pokud je položka v TLB
 - zařídí HW, jinak OS (SW)

SW:

- Prohledávání invertované tabulky stránek
- Položka nalezena – (číslo stránky, číslo rámce) do TLB
- Tabulka hashovaná podle virtuální adresy (pro optim.)

Stránkování na žádost (už odkládací prostor)

- Vytvoření procesu
 - Vytvoří prázdnou tabulku stránek
 - Alokace místa na disku pro odkládání stránek
 - Některé implementace – odkládací oblast inicializuje kódem programu a daty ze spustitelného souboru
- Při běhu
 - Žádná stránka v paměti,
 - 1. přístup – výpadek stránky (page fault)
 - OS zavede požadovanou stránku do paměti
 - Postupně v paměti tzv. pracovní množina stránek

Pracovní množina stránek

Má-li proces svou pracovní množinu stránek v paměti, může pracovat bez mnoha výpadků

dokud se pracovní množina stránek nezmění, např. další fáze výpočtu

Pracovní množina stránek daného procesu – kolik stránek musí mít ve fyzické paměti, aby mohl nějaký čas pracovat bez výpadků stránky

Ošetření výpadku stránky (důležité !)

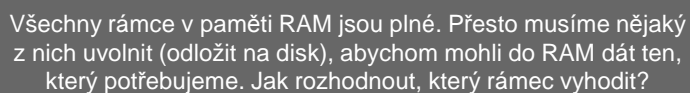
1. Výpadek – mechanismem přerušení (!!) vyvolán OS
2. OS zjistí, pro kterou stránku nastal výpadek
3. OS určí umístění stránky na disku
 - Často tato informace přímo v tabulce stránek
4. Najde rámec, do kterého bude stránka zavedena
 - Co když jsou všechny rámce obsazené?
5. Načte požadovanou stránku do rámce
6. Změní odpovídající položku v tabulce stránek
7. Návrat..
8. HW dokončí instrukce, která způsobila výpadek

Problém

- Všechny rámce obsazené, kterou stránku vyhodit ??

Algoritmy nahrazování stránek

Všechny rámce v paměti RAM jsou plné. Přesto musíme nějaký z nich uvolnit (odložit na disk), abychom mohli do RAM dát ten, který potřebujeme. Jak rozhodnout, který rámec vyhodit?

Algoritmy nahrazování stránek

- Uvolnit rámec pro stránku, co s původní stránkou?
- Pokud byla stránka modifikována (dirty=1), uložit na disk
- Pokud oproti kopii na disku nebyla modifikována, pouze uvolněna

Algoritmy nahrazování stránek

- Kterou stránku vyhodit?

Takovou, která se dlouho nebude potřebovat..

Chtělo by křišťálovou kouli...

Algoritmus FIFO

- Udržovat seznam stránek v pořadí, ve kterém byly zavedeny
- Vyhazujeme nejstarší stránku (nejdéle zavedenou – první na seznamu)

Není nejvhodnější

Často používané stránky mohou být v paměti dlouho

(analogie s obchodem, nejdéle zavedený výrobek – chleba)

Trpí Beladyho anomálií

Beladyho anomálie

Předpokládáme:

Čím více bude rámců paměti, tím nastane méně výpadků.

Belady našel příklad pro algoritmus FIFO, kdy to neplatí.

* algoritmus FIFO, řetězec odkazů (referencí): 0 1 2 3 0 1 4 0 1 2 3 4

3 rámce: ref.:0 1 2 3 0 1 4 0 1 2 3 4

```
-----
1| . 0 1 2 3 0 1 4 4 4 2 3 3
2| . . 0 1 2 3 0 1 1 1 4 2 2
3| . . . 0 1 2 3 0 0 0 1 4 4
-----
```

P P P P P P P P P = 9 výpadků

4 rámce: ref.:0 1 2 3 0 1 4 0 1 2 3 4

```
-----
1| . 0 1 2 3 3 3 4 0 1 2 3 4
2| . . 0 1 2 2 2 3 4 0 1 2 3
3| . . . 0 1 1 1 2 3 4 0 1 2
4| . . . . 0 0 0 1 2 3 4 0 1
-----
```

P P P P P P P P P P = 10 výpadků

* tj. pro 3 rámce nastane 9 výpadků, pro 4 rámce 10 výpadků

* objev pana Beladyho způsobil vývoj teorie stránkovacích algoritmů a jejich vlastností